

Politeja

Nr 4(98), 2025, s. 49-74

<https://doi.org/10.12797/Politeja.22.2025.98.03>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Beata KOSOWSKA-GĄSTOŁ

Uniwersytet Jagielloński

beata.kosowska-gastol@uj.edu.pl

Dariusz STOLICKI

Uniwersytet Jagielloński

dariusz.stolicki@uj.edu.pl

CZY PARTIE NOWE SĄ RZECZYWIŚCIE NOWE?

POLSKIE PARTIE POLITYCZNE W ŚWIETLE BADANIA OPINII EKSPERTÓW¹

ABSTRACT Are new parties really new? Polish political parties in light of the expert surveys research

The question of party novelty is of great interest to researchers, but there is also much controversy about what constitutes a new party. Is it only a party that competes based on new ideological and program objectives, or any party that participates in elections for the first time, or perhaps only a party created from scratch or founded by people who have never participated in politics before? What about groupings formed by splits or mergers of other political groups? Parties that are considered new may show continuity with their predecessors in terms of party cadres, electoral programmes, policies implemented, or organisational structures. The purpose of this article is to determine which, if any, of the relevant parties participating in the next general election should be considered new, and which are a continuation of one or more pre-existing parties. There exists an expectation that parties representing the post-communist and post-Solidarity roots will show continuity with pre-existing ones, while parties formed

¹ Opracowanie powstało w wyniku realizacji projektu badawczego o numerze 2019/33/B/HS5/01757 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki pt. *Czy nowość przynosi zmiany? Nowe partie w polskim systemie partyjnym*. Wykorzystane w opracowaniu badania ankietowe zostały przygotowane i przeprowadzone przez autorów artykułu, a także pozostałych członków zespołu badawczego, Katarzynę Sobolewską-Myslik oraz Jakuba Krupe.

outside these options will have the character of genuinely new parties. The above hypotheses are verified based on the empirical research – analysis of the expert survey conducted in 2022. The article points out that the party participating in the election that is not a continuation of a specific predecessor is not necessarily new, as it can be a continuation of several parties that participated in the previous election. For such a party the term ‘amalgamation’ has been coined.

Keywords: new parties, expert survey, Polish parties, amalgamation

Słowa kluczowe: partie nowe, badanie ekspertów, polskie partie, amalgamacja

WPROWADZENIE

W Polsce niemal po każdych wyborach, z wyjątkiem tych z 2007 roku, w skład Sejmu wchodziły ugrupowania zarejestrowane pod nowymi nazwami. Sprawiało to wrażenie nieustannych zmian i braku stabilności systemu partyjnego. Jednocześnie istnieje grupa działaczy obecnych w polskim życiu politycznym od upadku komunizmu², a także opcje programowe, które wykazują kontynuację od początku transformacji³. Nasuwają się więc pytania o ciągłość i nowość w polskim życiu politycznym, o to, czy pojawiające się na scenie politycznej ugrupowania są rzeczywiście nowe, czy w jakimś sensie stanowią kontynuację istniejących wcześniej. Polska nie jest w tym kontekście odosobnionym przypadkiem, podobne zmiany związane z wkraczaniem do polityki nowych podmiotów zachodzą także w innych państwach szeroko pojętej Europy Środkowo-Wschodniej⁴, a obecnie – za sprawą nawarstwiających się kryzysów i spadku zaufania do partii mainstreamowych – również w Europie Zachodniej⁵. Postawione pytania – choć rozpatrywane tu w warunkach polskich – są więc relewantne w odniesieniu do wielu współczesnych systemów partyjnych. Ich zbadanie ma duże znaczenie dla określenia stabilności systemu partyjnego, poziomu jego instytucjonalizacji, a także dla badań nad chwiejnością wyborczą⁶. Czym innym jest bowiem przerzucanie głosów z jednego

² Zob. *Przywódcy polityczni w Polsce*, red. M. Hartliński, Olsztyn 2022.

³ M. Resende, *The Unintended Effects of Europe on Central and East European Party Systems: Poland and Beyond*, Tallinn 2009, s. 152.

⁴ T. Haughton, K. Deegan-Krause, *The New Party Challenge: Changing Cycles of Party Birth and Death in Central Europe and Beyond*, Oxford–New York 2020, *passim*.

⁵ C.E. de Vries, S.B. Hobolt, *Political Entrepreneurs: The Rise of Challenger Parties in Europe*, Princeton–Oxford 2020, *passim*.

⁶ Należy odróżnić chwiejność spowodowaną wchodzeniem do parlamentu nowych partii i wychodzeniem starych, czyli chwiejność związaną z zastępowalnością (*replacement volatility*) od chwiejności spowodowanej przerzucaniem głosów pomiędzy istniejącymi partiami. Zastępowalność partii można uznać za jedną z najważniejszych miar stabilności systemu partyjnego. Zob. S. Birch, *Electoral Systems and Political Transformation in Post-communist Europe*, Basingstoke 2003; E.N. Powell, J.A. Tucker, *Revisiting Electoral Volatility in Post-communist Countries: New Data, New Results and*

ugrupowania na inne, a czym innym głosowanie na ugrupowanie występujące w kolejnych wyborach pod zmienioną nazwą, ale będące *de facto* kontynuacją partii istniejącej wcześniej, która zdecydowała się na zmianę szyldu, czasem też rejestrację pod nowym numerem w wykazie partii⁷.

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy partie biorące po raz pierwszy udział w wyborach pod nowymi nazwami są rzeczywiście nowe, czy stanowią kontynuację ugrupowań uczestniczących w poprzedniej elekcji. Partie, które mają nowe nazwy i zostały wpisane do ewidencji jako nowe ugrupowania, mogą wykazywać ciągłość z istniejącymi wcześniej partiami w zakresie kadr (liderów, elit, działaczy, kandydatów)⁸, programów, polityk czy struktur⁹. Mogą też przejmować elektorat ugrupowania lub ugrupowań z poprzednich wyborów. Przy czym partia, która nie jest nowa, nie musi być kontynuacją żadnego konkretnego ugrupowania, ale wykazywać ciągłość z kilkoma, a nawet wieloma istniejącymi wcześniej – w takiej sytuacji będziemy używać określenia „amalgamacja”¹⁰. Będziemy przez to rozumieć partię powstałą na bazie kilku istniejących wcześniej, przy czym nie musi to oznaczać, że wszystkie one całkowicie przestały istnieć, a jedynie, że nowe ugrupowanie przejęło niektóre ich atrybuty, np. kandydatów, parlamentarzystów, elity, liderów, rozwiązania w zakresie programów, polityk czy struktur. Amalgamacji nie można więc sprowadzić do połączenia się kilku partii. Spodziewamy się, że kontynuacja i amalgamacja będą głównie udziałem partii mieszczących się w nurcie ugrupowań postkomunistycznych oraz postsolidarnościowych. Ugrupowania pozostające poza tymi nurtami będą powstawały od podstaw – nie będą stanowić kontynuacji dających się zidentyfikować poprzedniczek, a partie, które zajmą ich miejsce w parlamencie po następnych wyborach, nie będą mogły być uznane za ich kontynuatorki.

Wspomniany cel zostanie zrealizowany na podstawie danych zgromadzonych dzięki internetowym badaniom opinii ekspertów (*online expert survey*) poświęconym postrzeganiu kontynuacji i nowości w polskim systemie partyjnym, które zostały przeprowadzone jesienią 2022 roku. Na podstawie ich wyników można wskazać, które partie formalnie nowe (nowe nazwy i / lub status prawny) należy uznać za rzeczywiście nowe,

New Approaches, „British Journal of Political Science” 2014, vol. 44, no. 1, s. 123-147; W. Rafałowski, *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego*, Warszawa 2017.

⁷ Przykładem partii, która zmieniła nazwę, ale w rejestrze partii prowadzonym przez Sąd Okręgowy w Warszawie figuruje pod tym samym numerem, jest obecnie Unia Europejskich Demokratów (UED), wpisana 1 czerwca 1994 roku pod numerem EwP 12 jako Unia Wolności (UW), a następnie Partia Demokratyczna-demokraci.pl (PD). Zob. *Rejestr Partii Politycznych*, [online] <https://bip.war.szwawa.so.gov.pl/rejestr-partii/1904/5/unia-europejskich-demokratow>, 30 V 2024.

⁸ A. Sikk, Ph. Köker, *Party People: Candidates and Party Evolution*, Oxford 2023, *passim*.

⁹ Sh. Barnea, G. Rahat, „Out with the Old, in with “New”: What Constitutes a New Party?”, „Party Politics” 2011, vol. 14, no. 3, s. 303-320.

¹⁰ Określenie „amalgamacja” zostało użyte przez analogię do amalgamacji kulturowej występującej w sytuacji, gdy dwie lub więcej grup łączy się, tworząc nową większą grupę (zob. np. D.L. Horowitz, *Ethnic Identity*, [w:] *Ethnicity: Theory and Experience*, red. N. Glazer, D.P. Moynihan, Cambridge 1975, s. 116); oznacza *mieszanie się elementów kulturowych pochodzących w różnych kultur, prowadzące do wytworzenia się swego nowego systemu kulturowego*. Zob. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003, s. 253.

a które stanowią kontynuację lub amalgamację istniejących wcześniej. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej skupiono się na zaprezentowaniu głównych podejść w definiowaniu i w badaniach nad partiami nowymi, w drugiej – przedstawiono zastosowaną w artykule metodologię, w trzeciej – zreferowano wyniki badań. W kończącym artykuł zakończeniu podsumowano wyniki analiz, odniesiono je do literatury przedmiotu, przedstawiono istniejące ograniczenia oraz wskazania do dalszych badań.

GŁÓWNE PODEJŚCIA W DEFINIOWANIU I BADANIACH NAD PARTIAMI NOWYMI

Zmiany w systemach partyjnych związane ze słabnięciem partii głównego nurtu i powstawaniem partii nowych zaczęły się w ustabilizowanych demokracjach Europy Zachodniej już w latach 70. XX wieku na fali reorientacji normatywnej spowodowanej wzrostem zainteresowania kwestiami ekologicznymi i migracyjnymi, aby powrócić w XXI wieku w związku z zachodzącymi kryzysami. Wywołało to również wzrost zainteresowania partiami nowymi wśród badaczy, tym razem nie tylko w zachodniej części kontynentu, ale także w Europie Środkowo-Wschodniej, która przechodząc okres transformacji politycznej i ustrojowej od lat 90. XX wieku, stanowi swego rodzaju laboratorium, w którym niemal każde wybory parlamentarne oznaczają eksperymentowanie z nowymi ugrupowaniami. O ile w latach 70. XX wieku nowe partie w Europie Zachodniej były wiązane głównie z odmrożeniem podziałów socjopolitycznych i różniły się od starych tym, że dążyły do rywalizacji, opierając się na nowych założeniach ideowo-programowych, to zmiany zachodzące później są zdecydowanie bardziej zróżnicowane, a samo kryterium wyróżniania partii nowych mniej jednoznaczne¹¹.

Badacze zajmujący się partiami nowymi przyjmują na ogół swoje własne definicje, które znacząco się od siebie różnią, tymczasem przyjęcie określonej definicji jest kluczowe, często ma bowiem wpływ na wyniki prowadzonych badań. Wobec wielości pojawiających się w literaturze propozycji, przedstawione zostaną jedynie przykładowe, mające na celu ukazanie dużego zróżnicowania w tym zakresie. Obok wspomnianych już partii rywalizujących na podstawie nowych kwestii¹², za ugrupowanie nowe uznawane są także te, które po raz pierwszy biorą udział w wyborach (w kontraście do partii uczestniczących w nich po raz kolejny)¹³ oraz partie

¹¹ Obszerny przegląd definicji partii nowych można znaleźć w artykule: V. Emanuele, A. Chiamonte, *A Growing Impact of New Parties: Myth or Reality? Party System Innovation in Western Europe after 1945*, „Party Politics” 2016, vol. 24, no. 5, s. 475-487.

¹² G. Zons, *The Influence of Programmatic Diversity on the Formation of New Political Parties*, „Party Politics” 2015, vol. 21, no. 6, s. 919-929; P. Lucardie, *Prophets, Purifiers and Prolocutors: Towards a Theory on the Emergence of New Parties*, „Party Politics” 2000, vol. 6, no. 2, s. 175-185.

¹³ M. Tavits, *Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, no. 1, s. 113-133; M. Tavits, *Party System Change: Testing a Model of New Party Entry*, „Party Politics” 2006, vol. 12, no. 1, s. 99-119; S. Hug, *Altering Party Systems: Strategic Behavior and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*, Michigan 2001.

nowo utworzone¹⁴. Ostatnie kryterium wymaga dalszego komentarza, ponieważ partie tworzone są na różne sposoby, często z połączenia, podziału lub przekształcenia innych ugrupowań, poszczególne definicje próbują więc uściślić to kryterium.

Do najbardziej rygorystycznych należy niewątpliwie definicja zaproponowana przez Allana Sikka, według której partie są rzeczywiście nowe tylko wtedy, gdy nie są sukcesorkami istniejących wcześniej ugrupowań – mają nie tylko nową nazwę i strukturę, ale także nowe kadry, tzn. nie posiadają w swoich szeregach ludzi (liderów, funkcjonariuszy partyjnych), którzy w przeszłości działali w innych partiach¹⁵. Dotyczy to przede wszystkim znanych aktorów politycznych sprawujących funkcje w rządzie i parlamencie. Na przeciwnym biegunie należy ulokować inkluzyjną definicję autorstwa Roberta Harmela i Johna D. Robertsona, którzy skłonni są uznawać za partie nowe nie tylko te utworzone od podstaw, ale także poprzez rozłamy, zjednoczenia czy przekształcenia ugrupowań wcześniej istniejących¹⁶. Pomiędzy tymi brzegowymi ujęciami mieści się cały szereg definicji. Ich autorzy uznają za partie nowe tylko ugrupowania, które powstały poprzez rozłam, ale nie zjednoczenie innych¹⁷, lub w przypadku rozłamu tylko te mniejsze w przeciwieństwie do dużych, które są uznawane za kontynuację wcześniej istniejących¹⁸, lub te, które przyjęły nowe nazwy¹⁹.

W obliczu braku jednolitego kryterium nowości partii coraz większą popularność zyskują wieloaspektowe definicje wskazujące na fakt, że partie mogą być nowe w określonych obszarach, a w innych nie, czy też w jednych obszarach mogą charakteryzować się większą nowością niż w innych. Warto w tym kontekście wspomnieć zwłaszcza badania Shlomit Barnei i Gideona Rahata, Tima Haughtona i Kevina Deegana-Krause'a, a także Allana Sikka i Philippa Kökera²⁰. Interesuje ich również problem, czy po wprowadzeniu licznych zmian ciągle jeszcze możemy mówić o tej samej partii, jak dużo trzeba zmienić w istniejącej partii, aby uznać ją za nową²¹.

Zmiany, które są udziałem współczesnych partii, mogą dotyczyć zarówno oblicza programowego, jak i poszczególnych elementów struktury. Należy tu wymienić

¹⁴ A. Krouwel, P. Lucardie, *Waiting in the Wings: New Parties in the Netherlands*, „Acta Politica” 2008, vol. 43, s. 278-307.

¹⁵ A. Sikk, *How Unstable? Volatility and the Genuinely New Parties in Eastern Europe*, „European Journal of Political Research” 2005, vol. 44, no. 3, s. 391-412.

¹⁶ R. Harmel, J.D. Robertson, *Formation and Success of New Parties: A Cross-National Analysis*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, no. 4, s. 501-523.

¹⁷ S. Hug, *Altering Party Systems...*

¹⁸ N. Bolleyer, *New Parties in Old Party Systems: Persistence and Decline in 17 Democracies*, Oxford 2013; S. Mainwaring, C. Gervasoni, A. España-Najera, *Extra- and Within-system Electoral Volatility*, „Party Politics” 2016, vol. 23, s. 623-635.

¹⁹ S. Birch, *Electoral Systems...*

²⁰ Sh. Barnea, G. Rahat, *'Out with the Old, in with "New"...*; T. Haughton, K. Deegan-Krause, *The New Party Challenge...*; A. Sikk, Ph. Köker, *Party People...*

²¹ W bardzo obrazowy sposób przedstawiają to zagadnienie Allan Sikk i Philipp Köker, stosując analogię do komputera, w którym wymieniono poszczególne części, i zastanawiając się, czy to ciągle ten sam komputer; następnie rozważają sytuację, w której części z jednego komputera przełożono do innej obudowy, zadając to samo pytanie. Zob. A. Sikk, Ph. Köker, *Party People...*, s. 1-2.

przede wszystkim zmniejszanie się liczby członków²² przy jednoczesnym zwiększaniu ich uprawnień²³, a nawet powstawanie partii bez członków²⁴. Dochodzi też do zmian polegających na wzmacnianiu władzy wykonawczej w partii i zwiększaniu znaczenia przywódców partyjnych, co bywa określane jako prezydencjalizacja partii²⁵. Często towarzyszy temu demokratyzacja procesu tworzenia programów i selekcji kandydatów²⁶. Bardziej znaczące zmiany charakteryzuje się jako odchodzenie od dominujących modeli partii wyborczej i kartelu partii na rzecz nowych, określanych jako partie firmy (*business-firm parties*)²⁷ czy partie przedsiębiorców (*entrepreneurial parties*)²⁸. Spadek poparcia wyborczego partii establishmentowych powoduje wzrost poparcia partii populistycznych, radykalnych i antysystemowych w miękkim znaczeniu²⁹, które również wnoszą nowe elementy do postrzegania partii. Popularność zyskują „niby-partie”, „nie-partyjne partie” czy partie-ruchy stanowiące formy pośrednie pomiędzy tradycyjnymi partiami oraz ruchami społecznymi³⁰. W praktyce spośród licznych nowo powstających podmiotów coraz trudniej odróżnić partie od innych form dążących do reprezentowania interesów i / lub uczestnictwa w wyborach.

Do często podejmowanych zagadnień dotyczących nowych partii należą kwestie związane z barierami, jakie muszą pokonać, aby zaistnieć na scenie politycznej i dostać się do parlamentu. Odnoszą się one do uwarunkowań instytucjonalnych, związanych z systemem wyborczym, sposobem finansowania partii czy poziomem decentralizacji państwa, oraz pozainstytucjonalnych, dotyczących np. podziałów socjopolitycznych, poziomu polaryzacji politycznej, strategii innych partii w systemie itp. Jako że czynniki warunkujące powstanie nowych partii mogą się różnić od tych wpływających na ich sukces parlamentarny, kwestie te powinny być rozpatrywane oddzielnie. Nie brak opracowań, w których próbowano zarówno zidentyfikować wspomniane uwarunkowania w odniesieniu do określonych grup partii (np. zielonych,

²² I. van Biezen, P. Mair, Th. Poguntke, *Going, Going, ... Gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe*, „European Journal of Political Research” 2012, vol. 51, no. 1, s. 24-56.

²³ S.E. Scarrow, *Beyond Party Members: Changing Approaches to Partisan Mobilization*, Oxford 2015.

²⁴ O. Mazzoleni, G. Voerman, *Memberless Parties: Beyond the Business-firm Party Model?*, „Party Politics” 2017, vol. 23, no. 6, s. 783-792.

²⁵ Th. Poguntke, P.D. Webb, *The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford 2005.

²⁶ P. Pennings, R.Y. Hazan, *Democratizing Candidate Selection: Causes and Consequences*, „Party Politics” 2001, vol. 7, no. 3, s. 267-275; R.Y. Hazan, G. Rahat, *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and Their Political Consequences*, Oxford 2010.

²⁷ J. Hopkin, C. Paolucci, *The Business Firm Model of Party Organisation: Cases from Spain and Italy*, „European Journal of Political Research” 1999, vol. 35, no. 3, s. 307-339.

²⁸ V. Hloušek, L. Kopeček, P. Vodová, *The Rise of Entrepreneurial Parties in European Politics*, London 2020; C.E. de Vries, S.B. Hobolt, *Political Entrepreneurs...*

²⁹ *Absorbing the Blow: Populist Parties and Their Impact on Parties and Party Systems*, red. S.B. Wolinetz, A. Zaslove, New York 2018.

³⁰ D. della Porta, J. Fernández, H. Kouki, L. Mosca, *Movement Parties against Austerity*, Cambridge 2017, *passim*.

skrajnej prawicy)³¹ czy zespołów państw (np. Europa Środkowo-Wschodnia)³², ale także stworzyć teoretyczne modele w tym zakresie³³.

Warto wspomnieć, że coraz więcej uwagi poświęca się także partiom nowym na polskiej scenie politycznej. Mają one jednak najczęściej charakter opracowań poświęconych poszczególnym ugrupowaniom³⁴, rzadziej charakter komparatystyczny, w których porównuje się partie nowe ze sobą³⁵ lub z partiami nowymi w innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej³⁶. Nie ma jak dotąd opracowania, w którym zostałyby poddane analizie wszystkie partie relewantne w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie, które z nich w chwili swojego pierwszego startu wyborczego były rzeczywiście nowe, a które – choć formalnie nowe – należy uznać za kontynuację ugrupowań istniejących wcześniej. Niniejszy artykuł ma szansę przynajmniej częściowo przyczynić się do wypełnienia tej luki.

DANE I METODY BADAWCZE

Impulsem do podjęcia badań jest fakt, że z jednej strony po upadku komunizmu mamy do czynienia z dużą chwiejnością wyborczą i brakiem stabilności systemu partyjnego związanymi z pojawianiem się na scenie politycznej nowych ugrupowań, a z drugiej – nawet jeśli zmieniają się szyldy wyborcze, możemy zaobserwować ciągłość opcji programowych i elit politycznych. Najlepszym przykładem są liderzy dwóch największych partii, obecni w polskiej polityce od początku transformacji ustrojowej – premier Donald Tusk, przewodniczący Platformy Obywatelskiej RP oraz Jarosław Kaczyński – prezes głównej partii opozycyjnej Prawo i Sprawiedliwość. W związku z tym pojawiają się pytania, czy nowo utworzone partie, wpisane do ewidencji partii pod kolejnymi numerami, biorące udział w wyborach, są rzeczywiście nowe, czy pod zmienionym szyldem

³¹ Zob. np. A. Hino, *New Challenger Parties in Western Europe: A Comparative Analysis*, London–New York 2012; F. Müller-Rommel, *The New Challengers: Greens and Right-Wing Populist Parties in Western Europe*, „European Review” 1998, vol. 6, no. 2, s. 191–202.

³² Zob. M. Tavits, *Party Systems in the Making...*; też, *Party System Change...*; M. Marmola, *Nowe partie w państwach Europy Środkowo-Wschodniej – w poszukiwaniu czynników sukcesu wyborczego*, [w:] *Polskie wybory 2014–2015. Kontekst krajowy i międzynarodowy – przebieg rywalizacji – konsekwencje polityczne*, t. 2, red. M. Kolczyński, Katowice 2017, s. 330–345.

³³ S. Hug, *Altering Party Systems...*, *passim*.

³⁴ Zob. np. A. Suszek, *Wiosna jako przykład partii ad hoc*, [w:] *Kampania parlamentarna 2019 roku*, red. P. Borowiec, A. Tyszkiewicz, Kraków 2021, s. 81–100; E. Kancik-Kołatun, J. Smolik, M. Michalcuk-Wlizło, M. Wallner, *New Political Parties in the Party System of Poland*, Berlin 2023.

³⁵ Zob. np. B. Kosowska-Gąstoł, K. Sobolewska-Myślik, *New Parties in the Polish Party System 2011–2018: The Palikot Movement, Kukiz'15 and the Modern Party of Ryszard Petru as Genuinely New Parties?*, „Central European Journal of Politics” 2019, vol. 5, no. 1, s. 6–29.

³⁶ Zob. np. T. Haughton, K. Deegan-Krause, *The New Party Challenge...*; A. Sikk, Ph. Köker, *Party People...*; M. Marmola, *Nowe partie w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Toruń 2020; J. Smolik, *New Political Parties: A Comparative Study of Czechia and Poland*, [w:] E. Kancik-Kołatun, J. Smolik, M. Michalcuk-Wlizło, M. Wallner, *New Political...*, s. 9–60.

kryje się stara zawartość w postaci dotychczasowych polityków partyjnych (liderów, parlamentarzystów, kandydatów) i wyznawanych przez nich poglądów, a może także struktur organizacyjnych oraz prowadzonej polityki.

Przedmiotem rozważań uczyniono partie biorące po raz pierwszy udział w wyborach parlamentarnych pod nowymi nazwami i / lub numerami w ewidencji partii (formalnie nowe), aby zbadać, czy są rzeczywiście nowe, czy należy je uznać za kontynuatorki lub amalgamacje ugrupowań istniejących bezpośrednio przed nimi. W badaniu uwzględniono wszystkie elekcje do Sejmu, począwszy od pierwszych demokratycznych wyborów w 1991 roku, do 2019 roku, wzięto pod uwagę także ważniejsze partie powstałe po wyborach 2019 roku. Ze względu na dużą liczbę ugrupowań poddano analizie wyłącznie te spełniające dodatkowe kryteria. Uwzględniano partie, które spełniają co najmniej jeden z poniższych warunków:

- zarejestrowały partyjne komitety wyborcze w dowolnych wyborach do Sejmu i uzyskały przynajmniej 3% głosów w skali kraju,
- zarejestrowały partyjne komitety wyborcze w dowolnych wyborach do Sejmu i uzyskały przynajmniej 3 mandaty poselskie przy wystawieniu list w większości okręgów wyborczych w kraju,
- były znaczącymi podmiotami koalicji wyborczych (formalnych lub nieformalnych³⁷), które uzyskały w dowolnych wyborach do Sejmu przynajmniej 3% głosów w skali kraju; za znaczące podmioty uznaliśmy partie wymienione w nazwie koalicji, uczestniczące w podziale subwencji dla koalicji, których kandydaci stanowili przynajmniej 10% wszystkich kandydatów koalicji, uzyskując przynajmniej pięć mandatów poselskich z list koalicji, lub których kandydaci uzyskali przynajmniej 10% wszystkich głosów oddanych na listy koalicji.

Uwzględniono także:

- Kongres Nowej Prawicy – jako „brakujące ogniwo” między UPR a partią KORWiN,
- Nową Lewicę i Polskę 2050 Szymona Hołowni – jako najważniejsze ugrupowania utworzone po wyborach 2019 roku, ale przed datą przeprowadzenia ankiety,
- ugrupowania o strukturze jednolitej (niekoalicyjnej), które nie były formalnie zarejestrowane jako partie polityczne, ale były partiami w aspekcie funkcjonalnym, tj. ich działalność była skoncentrowana na próbach zdobycia władzy i wpływu na politykę przez udział w wyborach do Sejmu, a przy tym spełniały wymienione wyżej kryteria (Solidarność Pracy, BBWR i Kukiz'15).

Nie uwzględniano w sposób odrębny partii, które powstały przez zmianę nazwy innego ugrupowania (Partii Demokratycznej, Unii Europejskich Demokratów, Porozumienia, Twojego Ruchu), z wyjątkiem Nowej Lewicy, w przypadku której zaważył fakt, że funkcjonalnie doszło w jej przypadku do scalenia kilku istniejących ugrupowań, a nie prostej zmiany nazwy. Pominięto również partie i ugrupowania, które powstały jeszcze przed transformacją ustrojową w 1989 roku (KPN, UPR, SD, NSZZ „Solidarność”).

³⁷ Przez koalicje nieformalne rozumiemy podmioty stanowiące *de facto* koalicje, które jednak z różnych przyczyn (np. aby uniknąć podziału subwencji lub obejść próg wyborczy dla koalicji) rejestrowały się jako komitety partyjne największej partii koalicyjnej.

Wyodrębniona próba obejmuje 45 różnych ugrupowań, wśród nich można wymienić zarówno partie postkomunistyczne, postsolidarnościowe, jak i niemieszczące się w żadnym z tych nurtów. Przy czym za partie postkomunistyczne uznano nie tylko kontynuatorów Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), ale także innych spadkobierców partii działających w reżimie komunistycznym, takich jak Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL). Z kolei partie postsolidarnościowe to ugrupowania wywodzące się z szeroko pojętego ruchu społecznego „Solidarność”, którego kandydaci w 1989 roku startowali głównie w ramach komitetów obywatelskich³⁸.

Biorąc pod uwagę wspomniane partie, przetestowano następujące hipotezy:

- H1: *Partie nowe z formalnego punktu widzenia, które mają nowe nazwy i nowy status prawny, nie zawsze są rzeczywiście nowe.*
- H2: *Eksperti częściej dostrzegają kontynuację z partiami wcześniej istniejącymi w przypadku ugrupowań mieszczących się w nurcie postkomunistycznym lub postsolidarnościowym niż w przypadku pozostałych partii.*
- H3: *Partie formalnie nowe, które powstają poza nurtem postkomunistycznym i postsolidarnościowym, częściej niż inne są postrzegane przez ekspertów jako rzeczywiście nowe.*

Powyższe hipotezy będą weryfikowane na podstawie badań empirycznych – analizy opinii ekspertów przeprowadzonej w 2022 roku. Narzędzie badawcze w postaci *expert survey* jest często wykorzystywane w badaniach partii, służy ono jednak głównie do pozycjonowania ugrupowań w przestrzeni rywalizacji. W tym kontekście warto wspomnieć zwłaszcza badania Kennetha Benoita i Michaela Lavera oraz Chapel Hill Expert Survey – projekt, w ramach którego badane są pozycje ideologiczne partii oraz ich stosunek do integracji europejskiej od ponad dwóch dekad³⁹. W niniejszym artykule *online expert survey* wykorzystano do zbadania, czy partie formalnie nowe są postrzegane jako kontynuacja ugrupowań istniejących wcześniej. Oprócz niewątpliwych zalet takich badań związanych przede wszystkim z niskimi kosztami, szybkością, zasięgiem geograficznym i wysoką jakością uzyskiwanych danych⁴⁰, warto wskazać również na trudności

³⁸ Warto w tym miejscu doprecyzować, w jaki sposób przyporządkowano partie do wymienionych grup. W obu przypadkach posługiwaliśmy się kryterium ciągłości personalnej, wykorzystaliśmy przy tym wskaźnik ciągłości kandydatów wprowadzony w pracy: B. Kosowska-Gąstoł, D. Stoliczka, *New, Partly New or Still the Same? Party Elites in Poland Since the Collapse of Communism*, ECPR General Conference 2022, Innsbruck. Na podstawie tego wskaźnika można zdefiniować graf skierowany, w którym od każdej instancji partii, tj. zbioru kandydatów wystawionych przez tę partię w konkretnych wyborach, istnieje krawędź do każdej takiej poprzedniczki, że ciągłość kandydatów od do wynosi co najmniej 1/3. Za postsolidarnościowe uznajemy takie partie, dla których w tak skonstruowanym grafie istnieje ścieżka od dowolnej instancji danej partii do Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, za postkomunistyczne zaś – takie, dla których istnieje ścieżka od dowolnej instancji danej partii do partii tworzących listę krajową w wyborach 1989 roku, tj. PZPR, ZSL, SD, Pax, UChS i PZKS. Warto zauważyć, że jedna partia – Unia Pracy – została zaliczona do obydwu obozów, co odzwierciedla jej genezę jako partii łączącej lewicę obozu postsolidarnościowego (Solidarność Pracy) i spadkobierców najbardziej reformatorskiego skrzydła byłej PZPR, tj. Polską Unię Socjaldemokratyczną Tadeusza Fiszbacha.

³⁹ Zob. K. Benoit, M. Laver, *Party Policy in Modern Democracies*, London 2006; S. Jolly i in., *Chapel Hill Expert Survey Trend File, 1999-2019*, „Electoral Studies” 2022, vol. 75.

⁴⁰ Respondent wypełnia formularz w dogodnym dla siebie czasie i miejscu, bez pośpiechu, nie zachodzi tzw. efekt ankietiera polegający na zniekształceniu wyników badań poprzez kontakt z ankierem.

i ograniczenia. Należy do nich dobór ekspertów, ale także niepewność odnośnie do tego, jak interpretowane są pytania, co może wpływać na odpowiedzi respondentów.

W przypadku ankiety na temat nowości i ciągłości partii przeprowadzonej na potrzeby artykułu niewątpliwym ograniczeniem jest brak informacji, czym kierują się eksperci, określając niektóre partie jako nowe, a inne jako kontynuację wcześniej istniejących – nowością w zakresie liderów, elit, kandydatów, struktur organizacyjnych, programów czy prowadzonej polityki, a może kombinacją tych elementów. Nie wiemy również, jak eksperci postrzegają ciągłość, czy za kontynuatorki uważają tylko ugrupowania powstałe po całkowitym rozpadzie partii, czy także z ich rozłamu w sytuacji, gdy główna partia nadal istnieje. Pewnym wyzwaniem w przypadku badania ciągłości partii jest upływ czasu, co powoduje, że część ekspertów, zwłaszcza młodszych, nie zna lub nie pamięta partii działających w początkach transformacji.

Podczas przygotowywania listy respondentów do badań zastosowano tzw. celowy dobór próby, polegający na dobieraniu próby na podstawie własnej wiedzy o badanej populacji oraz o celach badań, który następnie został uzupełniony tzw. metodą kuli śnieżnej⁴¹. Podczas identyfikacji ekspertów wykorzystano dane dotyczące składu osobowego sekcji „Partie i systemy partyjne” Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, dane na temat osób zajmujących się problematyką partii politycznych oraz najnowszą historią Polski ze stron internetowych uczelni, zidentyfikowano także autorów publikujących artykuły poświęcone polskim partiom politycznym. Zgodnie z metodą „kuli śnieżnej” (*snowball sampling*) osoby zidentyfikowane jako eksperci zostały poproszone o wskazanie kolejnych ekspertów, którzy w ich opinii są znawcami w zakresie badanej tematyki. Ankiety wysyłano do osób, których nazwiska pojawiały się kilkakrotnie w naszych wskazaniach. Kwestionariusz wysyłano mailem, w którym załączono link do anonimowej ankiety przygotowanej za pomocą MS Forms, informując respondentów, że ankieta została skierowana do osób uznanych za ekspertów i prosząc o nieudostępnianie linka osobom trzecim. Ankieta została przesłana do 100 respondentów dwukrotnie⁴², spotkała się z zainteresowaniem ekspertów, o czym świadczą 62 zwroty, co należy uznać za duży sukces.

Formularz został skonstruowany w ten sposób, że na kolejnych ekranach pojawiały się nazwy ugrupowań z pytaniem, czy respondenci postrzegają daną partię jako kontynuatorkę ugrupowań, które istniały w chwili jej powstania (również jeśli nie przestały istnieć) czy też jako partię nową (tj. niebędącą kontynuacją żadnego wcześniejszego ugrupowania). Jeżeli respondent wybrał pierwszą odpowiedź, pojawiał się ekran z listą ugrupowań, spośród których mógł wybrać i zaznaczyć dowolną liczbę poprzedników, a także opcja „inne”, którą ekspert mógł wybrać, jeżeli uznał, że w proponowanym

E. Deutsdens, K. de Ruyter, M. Wetzels, *An Assessment of Equivalence between Online and Mail Surveys in Service Research*, „Journal of Service Research” 2006, vol. 8, no. 4, s. 346-355.

⁴¹ K. Jabłońska, A. Sobieraj, *Metodyka dobierania próby badawczej w naukach społecznych*, BiTP 2013, vol. 32, no. 4, s. 31-36.

⁴² Z listy respondentów, do których ponownie wysłaliśmy ankietę, wykluczaliśmy osoby, od których otrzymaliśmy informację zwrotną świadczącą o tym, że wypełniły przesłaną ankietę za pierwszym razem.

katalogu nie ma odpowiedniego ugrupowania. W przypadku wyboru tej ostatniej opcji proszono respondenta o podanie nazwy ugrupowania lub ugrupowań, które uznaje za poprzedniczki. Warto wspomnieć również o katalogu proponowanych odpowiedzi dotyczących potencjalnych poprzedniczek. Wobec dużej liczby partii, które poddaliśmy analizie (45 ugrupowań), nie mogliśmy przy każdej z nich powtarzać w katalogu potencjalnych poprzedniczek całej analizowanej puli, co doprowadziłoby do nadmiernego wydłużenia ankiety. W tej sytuacji katalog tworzony był dwustopniowo. W pierwszym kroku posłużyliśmy się wynikami naszych wcześniejszych badań dotyczących ciągłości partii na podstawie przepływu kandydatów na listach w kolejnych wyborach parlamentarnych, identyfikując w ten sposób potencjalnych poprzedników⁴³. Aby uniknąć sytuacji, w której eksperci będą wybierać wszystkie partie z tak zaproponowanego katalogu, w drugim kroku wzbogaciliśmy katalog losowo wybranymi ugrupowaniami. Za każdym razem ankietowany ekspert mógł też dodać własne propozycje, jeśli w zaproponowanym katalogu nie znalazł ugrupowania lub ugrupowań, które uznał za bezpośrednie poprzedniczki.

WYNIKI

Analizując udzielone odpowiedzi, zwracaliśmy uwagę na dwie kwestie. Czy eksperci postrzegają daną partię jako nową czy kontynuację oraz czy w przypadku kontynuacji wskazują jedną czy więcej poprzedniczek. Zaczynając od pierwszego zagadnienia, należy zauważyć, że respondenci nie byli jednomyślni w swoich ocenach, co wynikało nie tylko z różnic w postrzeganiu partii, ale także z różnego pojmowania nowości i ciągłości, o czym niżej. Kierując się ich odpowiedziami, za całkowicie nowe uznaliśmy każde ugrupowanie niemające poprzedniczki, którą wskazało co najmniej 10% lub więcej respondentów, za kontynuację – partię, w przypadku której co najmniej 50% ekspertów wskazało ciągłość. Wyróżniliśmy też partie, które co najmniej połowa ankietowanych uznała za nowe, ale jednocześnie więcej niż 10% za kontynuację ugrupowania lub ugrupowań istniejących wcześniej. Umownie będziemy je tutaj określać jako „znacząco nowe, a częściowo będące kontynuacją” (przez część badaczy uznawane za kontynuację). Wyniki badań zostały umieszczone w tabelach i na wykresach. W przypadku wykresów zaznaczono tylko krawędzie prowadzące do poprzedniczek wskazanych przez przynajmniej 10% respondentów (pomijając odpowiedzi „nie pamiętam” i braki odpowiedzi). Liniami kropkowanymi oznaczono krawędzie prowadzące do poprzedniczek wskazanych przez mniej niż 50% respondentów.

Przeprowadzone analizy zdecydowanie potwierdziły pierwszą hipotezę, zgodnie z którą partie występujące pod nowymi nazwami i / lub zarejestrowane jako nowe w ewidencji partii (formalnie nowe) nie zawsze są rzeczywiście nowe. Według opinii ekspertów ponad 75% poddanych analizie formalnie nowych partii – 34 z 45 (dokładnie – 75,56%) należy uznać za większą lub mniejszą kontynuację ugrupowań istniejących

⁴³ B. Kosowska-Gąstoł, D. Stolicki, *New, Partly New...*

wcześniej. Wśród nich 20 partii (44,44%) uznano za kontynuację, 14 (31,12%) należy zaś do grupy partii, które część ekspertów postrzega jako nowe, a część jako kontynuację. Tylko 11 z 45 (24,44%) analizowanych ugrupowań formalnie nowych eksperci uznali za całkowicie nowe. Pomimo zmian sztyldów partyjnych – według ekspertów – polska scena polityczna jest więc znacznie stabilniejsza, niż wskazywałyby na to kryteria formalne. Określając partię jako kontynuację w tabelach 1-3, jednocześnie podawano ugrupowanie najczęściej wskazywane przez ekspertów jako poprzedniczka badanej partii. Niejednokrotnie respondenci wskazywali więcej niż jedną partię, o czym w dalszej części rozważań. Do partii całkowicie nowych zaliczono Solidarność Pracy, Ruch Stu, Polską Partię Przyjaciół Piwa, Samoobronę, Bezpartyjny Blok Wspierania Reform, Zielonych 2004, Ruch Palikota, Razem, Kukiz'15, Wiosnę Roberta Biedronia oraz Polskę 2050 Szymona Hołowni.

Hipoteza druga została częściowo potwierdzona. Spodziewano się bowiem, że eksperci częściej dostrzegają kontynuację z partiami wcześniej istniejącymi w przypadku ugrupowań mieszczących się w nurcie postkomunistycznym lub postsolidarnościowym niż w przypadku pozostałych partii. Badania pokazały, że ma to zawsze miejsce w przypadku partii postkomunistycznych, ale tylko częściowo w przypadku postsolidarnościowych. W pierwszej grupie, liczącej sześć ugrupowań, eksperci uznali wszystkie (100%) za kontynuatorki partii istniejących wcześniej (tabela 1). Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) uznano za kontynuację działającego w PRL Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (ZSL) (wykres 2); Socjaldemokrację Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP) za kontynuatorkę Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) za kontynuację SdRP, Nową Lewicę (NL) za kontynuację SLD i Wiosny Roberta Biedronia (wykres 1, linie ciągłe), ale – w mniejszym stopniu – także kilku innych partii (wykres 1, linie kropkowane).

Warto zwrócić uwagę na Unię Pracy (UP) oraz Socjaldemokrację Polską (SDPL), które z jednej strony uznano za kontynuację ugrupowań istniejących wcześniej, a z drugiej – zdecydowanie więcej ekspertów niż w przypadku pozostałych partii mieszczących się w tej grupie uznało wspomniane partie za nowe – odpowiednio 44,44% oraz 41,18% (tabela 1). Ponad połowa ankietowanych ekspertów postrzega UP jako kontynuatorkę innych ugrupowań – Solidarności Pracy (SP) lub / i Polskiej Unii Socjaldemokratycznej (PUS) (wykres 1). Pierwsza z wymienionych partii ma rodowód solidarnościowy, z kolei druga postkomunistyczny, powstała bowiem po rozpadzie PZPR obok SdRP, z tego powodu UP została tu zaliczona zarówno do ugrupowań postkomunistycznych, jak i postsolidarnościowych. Skomplikowana geneza UP może być powodem trudności w określeniu, czy jest to partia nowa, czy stanowi kontynuację jakiejś wcześniejszej siły, zwłaszcza jeżeli chcielibyśmy wskazać jedną poprzedniczkę. Ciekawym przypadkiem jest także SDPL – partia powstała z rozłamu w SLD. Większość respondentów uznała ją za kontynuatorkę SLD lub / i UP (wykres 1), ale ponownie stosunkowo wiele osób uznało ją za partię nową. Świadczy to o odmiennym postrzeganiu nowości. Podczas gdy dla pierwszej grupy ankietowanych partie powstające z rozłamu nie są nowe, ale należy je uznać za kontynuatorki ugrupowań, z których się wyłoniły, nawet jeśli te ciągle istnieją, dla drugiej grupy, która jest w mniejszości – należy je uznać za nowe.

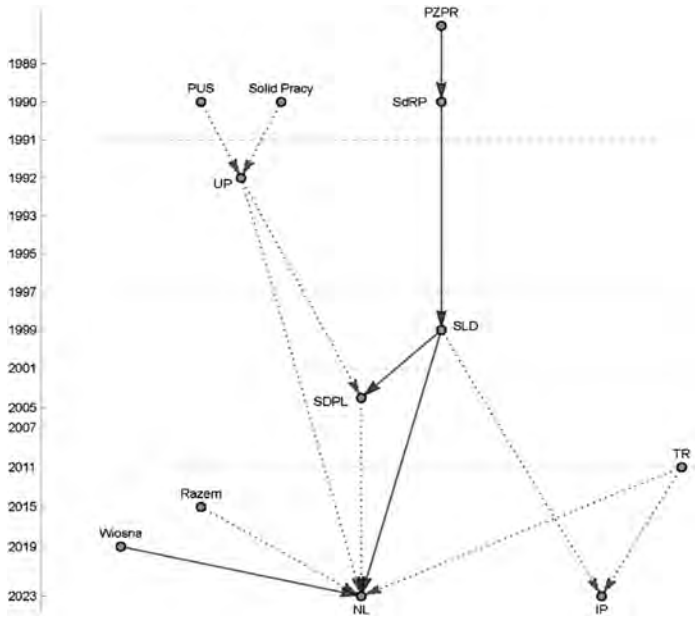
Tabela 1. Partie postkomunistyczne – partia nowa *versus* kontynuacja

Lp.	Skróć	Nazwa	Data powstania	Pierwsze wybory	Procent odp. nowa	Nowa / kontynuacja	Poprzed-niczka/-i*
1	PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe	5.05.1990	1991	9,09%	kontynuacja	ZSL
2	SdRP	Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej	29.01.1990	1991	15,56%	kontynuacja	PZPR
3	UP	Unia Pracy	7.06.1992	1993	44,44%	kontynuacja	PUS, Solid Pracy
4	SLD	Sojusz Lewicy Demokratycznej	16.06.1999	2001	9,26%	kontynuacja	SdRP
5	SDPL	Socjaldemokracja Polska	7.04.2004	2005	41,18%	kontynuacja	UP, SLD
6	NL	Nowa Lewica	27.01.2020	2023	0,00%	kontynuacja	UP, SDPL, TR, Razem, Wiosna , SLD

* W przypadku gdy eksperci wskazali więcej poprzedniczek, ale któreś pojawiały się wyraźnie częściej od innych, oznaczano je **boldem**.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników *online expert survey* przeprowadzonych jesienią 2022 roku.

Wykres 1. Graf ciągłości partii lewicowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie *online expert survey* 2022.

W grupie partii postsolidarnościowych, do których zaliczono 23 partie, 10 uznano za kontynuację istniejących wcześniej (43,48%), kolejne 11 partii (47,83%) za „znacząco nowe, ale będące częściowo kontynuacją”, dwie (8,7%) za całkowicie nowe ugrupowania (tabela 2). Prosty statystyczny test bootstrapowy nie pozwala przyjąć hipotezy, że prawdopodobieństwo kontynuacji zauważonej przez większość ekspertów wśród partii postsolidarnościowych jest większe niż wśród pozostałych partii formalnie nowych, ale pozwala nam odrzucić hipotezę, że między partiami solidarnościowymi a pozostałymi partiami formalnie nowymi nie ma różnicy co do odsetka partii znacząco nowych, ale będących częściowo kontynuacją (*-value* rzędu 0,002). Można też zauważyć, że znaczna część partii z obozu postsolidarnościowego uznanych za całkowicie lub znacząco nowe to ugrupowania, które powstały na początku transformacji i po raz pierwszy uczestniczyły w wyborach w 1991 lub 1993 roku. Z tego powodu trudno było wskazać poprzedniczkę w postaci partii czy organizacji; partie wywodziły się raczej z szeroko pojętego ruchu opozycyjnego. Dla partii postsolidarnościowych biorących po raz pierwszy udział w wyborach w 1991 roku tylko część osób wskazywała komitety obywatelskie jako poprzedniczki. W kolejnych wyborach kontynuacja jest zdecydowanie bardziej dostrzegana przez ekspertów.

Za partie całkowicie nowe uznano Solidarność Pracy uczestniczącą w wyborach w 1991 roku oraz Ruch Stu w 1997 roku. Jako ugrupowania „znacząco nowe, uznawane przez część respondentów za kontynuację”, biorące udział w wyborach w 1991 roku, należy wskazać Kongres Liberalno-Demokratyczny (KLD), Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe (ZchN), Partię Chrześcijańskich Demokratów (PChD), Porozumienie Centrum (PC), Polskie Stronnictwo Ludowe – Porozumienie Ludowe (PSL-PL) oraz Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie (SLCh). Podczas gdy pierwsze cztery uznano za kontynuatorki komitetów obywatelskich, dwie ostatnie wykazują ciągłość z partiami oraz ruchami chrześcijańskimi i ludowymi. W 1993 roku do grupy znacząco nowych partii wykazujących zdaniem części ekspertów pewną ciągłość należały Ruch dla Rzeczypospolitej i Partia Konserwatywna, w 1997 – Ruch Odbudowy Polski, w 2001 – Porozumienie Polskich Chrześcijańskich Demokratów, w 2015 – Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro oraz Polska Razem Jarosława Gowina (tabela 2). Warto zwrócić uwagę, że wspomniane partie często powstawały na bazie innych. Na przykład PPChD z połączenia części PC, PChD oraz RdR, Polska Razem została założona przez polityków z partii Polska Jest Najważniejsza oraz PO, Solidarna Polska – przez polityków, którzy wcześniej działali w PiS itp. (wykres 2). Ponownie różnice w zakwalifikowaniu tych ugrupowań przez ekspertów jako nowe lub będące kontynuacją innych mogą być konsekwencją przyjmowania przez nich odmiennych definicji partii nowych.

Tabela 2. Partie postsolidarnościowe – partia nowa *versus* kontynuacja

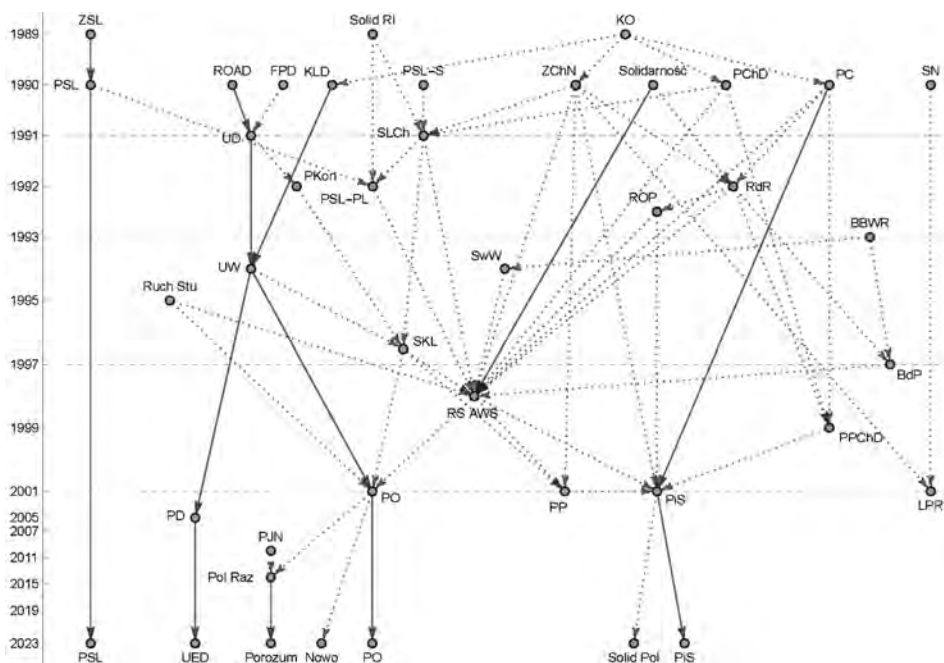
Lp.	Skrót	Nazwa	Data powstania	Pierwsze wybory	Procent odp. nowa	Nowa / kontynuacja	Poprzedniczka/-i*
1	PSL-PL	Polskie Stronnictwo Ludowe – Porozumienie Ludowe	8.03.1992	1991	43,24%	kontynuacja	SLCh, Solid RI, PSL
2	KLD	Kongres Liberalno-Demokratyczny	29.06.1990	1991	81,40%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	KO
3	ZChN	Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe	28.10.1989	1991	82,93%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	KO
4	UD	Unia Demokratyczna	2.12.1990	1991	37,78%	kontynuacja	FPD, ROAD
5	PChD	Partia Chrześcijańskich Demokratów	16.12.1990	1991	84,00%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	KO
6	PC	Porozumienie Centrum	12.05.1990	1991	80,00%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	KO
7	SLCh	Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie	15.02.1991	1991	50,00%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	PChD, ZChN, PSL-S, Solid RI
8	Solid Pracy	Solidarność Pracy	4.08.1990	1991	92,31%	całkowicie nowa	–
9	UP	Unia Pracy	7.06.1992	1993	44,44%	kontynuacja	PUS, Solid Pracy
10	RdR	Ruch dla Rzeczypospolitej	18.06.1992	1993	59,26%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	ZChN, Solidarność, PC
11	PKon	Partia Konserwatywna	20.09.1992	1993	61,54%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	UD
12	UW	Unia Wolności	1.06.1993	1993	12,24%	kontynuacja	KLD, UD
13	ROP	Ruch Odbudowy Polski	18.11.1995	1997	56,82%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	RdR
14	Ruch Stu	Ruch Stu	8.04.1995	1997	96,97%	całkowicie nowa	–

Lp.	Skrót	Nazwa	Data powstania	Pierwsze wybory	Procent odp. nowa	Nowa / kontynuacja	Poprzedniczka/-i*
15	SKL	Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe	12.01.1997	1997	42,11%	kontynuacja	UW, SLCh, PKon
16	SwW	Ruch Solidarni w Wyborach	6.03.1993	1997	46,15%	kontynuacja	BBWR
17	RS AWS	Ruch Społeczny AWS	8.12.1997	2001	36,96%	kontynuacja	PSL-PL, SwW, BdP, Ruch Stu, ROP, SLCh, PC, RdR, ZChN, SKL, PChD, Solidarność
18	PPChD	Porozumienie Polskich Chrześcijańskich Demokratów	26.09.1999	2001	51,43%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	RdR, PC, PChD
19	PP	Przymierze Prawicy	26.03.2001	2001	45,95%	kontynuacja	RS AWS, ZChN, SKL
20	PiS	Prawo i Sprawiedliwość	29.05.2001	2001	22,22%	kontynuacja	PPChD, PP, ZChN, ROP, RS AWS, PC
21	PO	Platforma Obywatelska	24.01.2001	2001	38,89%	kontynuacja	Ruch Stu, RS AWS, SKL, UW
22	Solid. Polska	Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro	27.03.2012	2015	72,41%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	PiS
23	Polska Razem	Polska Razem Jarosława Gowina	7.12.2013	2015	67,24%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	PO, PJN

* W przypadku gdy eksperci wskazali więcej poprzedniczek, ale któreś pojawiały się wyraźnie częściej od innych, oznaczano je **boldem**.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników *online expert survey* przeprowadzonych jesienią 2022 roku.

Wykres 2. Graf ciągłości partii prawicowych i ludowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie *online expert survey* 2022.

Hipoteza trzecia zakładająca, że partie formalnie nowe, które powstają poza nurtem postkomunistycznym i postsolidarnościowym, częściej niż inne są postrzegane przez ekspertów jako rzeczywiście nowe (*genuinely new*), również znajduje potwierdzenie. Dziewięć z 17 partii (52,94%) należących do tej grupy uznano za całkowicie nowe, trzy (17,65%) za znacząco nowe, ale przez część badaczy uważane za kontynuację, a pięć (29,41%) za kontynuację istniejących wcześniej (tabela 3). Różnica w proporcji partii całkowicie nowych z pozostałymi ugrupowaniami formalnie nowymi jest istotna statystycznie na poziomie mniejszym niż 0,001. Można więc mówić o ogólnym trendzie w tym zakresie, aczkolwiek oczywiście nie o prawidłowości, która zawsze się sprawdza. Wyłom stanowią zwłaszcza partie związane z Januszem Korwin-Mikkem, począwszy od Unii Polityki Realnej (UPR) poprzez Kongres Nowej Prawicy (KNP), Koalicję Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja (KORWiN) aż po Konfederację Wolność i Niepodległość (KWiN, Konfederacja). Nie mieszczą się w żadnym z wyżej analizowanych nurtów, a jednocześnie przez większość ekspertów są postrzegane w kategoriach kontynuacji (wykres 3)⁴⁴. To samo dotyczy Konfederacji Polski Niepodległej – Obóz Patriotyczny (KPN-OP) (występującej od 1999 roku pod nazwą KPN-Oj-

⁴⁴ Szczegółowe informacje dotyczące różnych aspektów ciągłości partii związanych z Januszem Korwin-Mikkem można odnaleźć w: B. Kosowska-Gąstoł, K. Sobolewska-Myślik, *How Can One Assess the Level of Party Newness, Continuity, and Change? Some Examples from Poland*, „East European Politics and Societies” 2023, vol. 37, no. 3, s. 968-974.

czynna), utworzonej jako ugrupowanie rozłamowe z Konfederacji Polski Niepodległej, a także Bloku dla Polski (BdP), który powstał jako kontynuacja Bezpartyjnego Bloku Wspierania Reform (BBWR). Wszystkie pozostałe partie formalnie nowe zostały uznane przez respondentów za pozbawione poprzedniczek (całkowicie nowe) albo jedynie część respondentów wskazuje poprzedniczki (znacząco nowe, częściowa kontynuacja) (tabela 3).

Tabela 3. Partie formalnie nowe – partia nowa *versus* kontynuacja

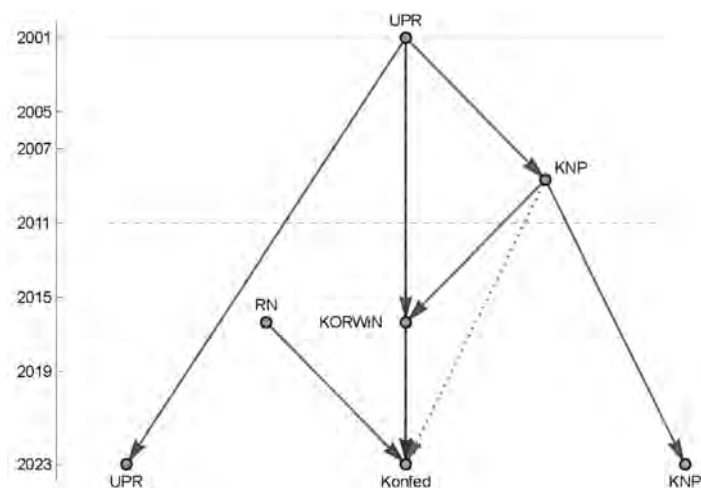
Lp.	Skrót	Nazwa	Data powstania	Pierwsze wybory	Procent odp. nowa	Nowa / kontynuacja	Poprzedniczka/-i *
1	PPPP	Polska Partia Przyjaciół Piwa	28.12.1990	1991	100,00%	całkowicie nowa	–
2	Samoobrona	Samoobrona	10.01.1992	1993	95,74%	całkowicie nowa	–
3	BBWR	Bezpartyjny Blok Wspierania Reform	1.06.1993	1993	95,12%	całkowicie nowa	–
4	KPN-OP	Konfederacja Polski Niepodległej – Obóz Patriotyczny (od 1999 Ojczyzna)	16.03.1996	1997	35,90%	kontynuacja	KPN
5	BdP	Blok dla Polski	23.04.1997	1997	46,15%	kontynuacja	RdR, BBWR
6	LPR	Liga Polskich Rodzin	30.05.2001	2001	63,46%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	ZChN, SN
7	Zieloni	Zieloni 2004	6.09.2003	2005	97,92%	nowa	–
8	KNP	Kongres Nowej Prawicy	9.10.2010	2011	23,91%	kontynuacja	UPR
9	RP	Ruch Palikota	5.05.2011	2011	92,73%	całkowicie nowa	–
10	KORWiN	Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja	26.01.2015	2015	10,34%	kontynuacja	KNP, UPR
11	Nowoczesna	Nowoczesna Ryszarda Petru	31.05.2015	2015	82,26%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	PO
12	Razem	Partia Razem	16.05.2015	2015	91,94%	całkowicie nowa	–

Lp.	Skrót	Nazwa	Data powstania	Pierwsze wybory	Procent odp. nowa	Nowa / kontynuacja	Poprzedniczka/-i *
13	Kukiz, K'15	Kukiz'15	27.07.2015	2015	98,33%	całkowicie nowa	–
14	Wiosna	Wiosna Roberta Biedronia	10.05.2018	2019	88,52%	całkowicie nowa	–
15	Konfederacja, K WiN	Konfederacja Wolność i Niepodległość	6.12.2018	2019	8,33%	kontynuacja	KNP, UPR, RN, KORWiN
16	IP	Inicjatywa Polska	20.02.2016	2019	69,81%	znacząco nowa, częściowo kontynuacja	SLD, TR
17	Polska 2050	Polska 2050 Szymona Hołowni	24.08.2020	2023	93,55%	całkowicie nowa	–

* W przypadku gdy eksperci wskazali więcej poprzedniczek, ale któreś pojawiały się wyraźnie częściej od innych, oznaczano je boldem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników *online expert survey* przeprowadzonych jesienią 2022 roku.

Wykres 3. Graf ciągłości partii wywodzących się od UPR

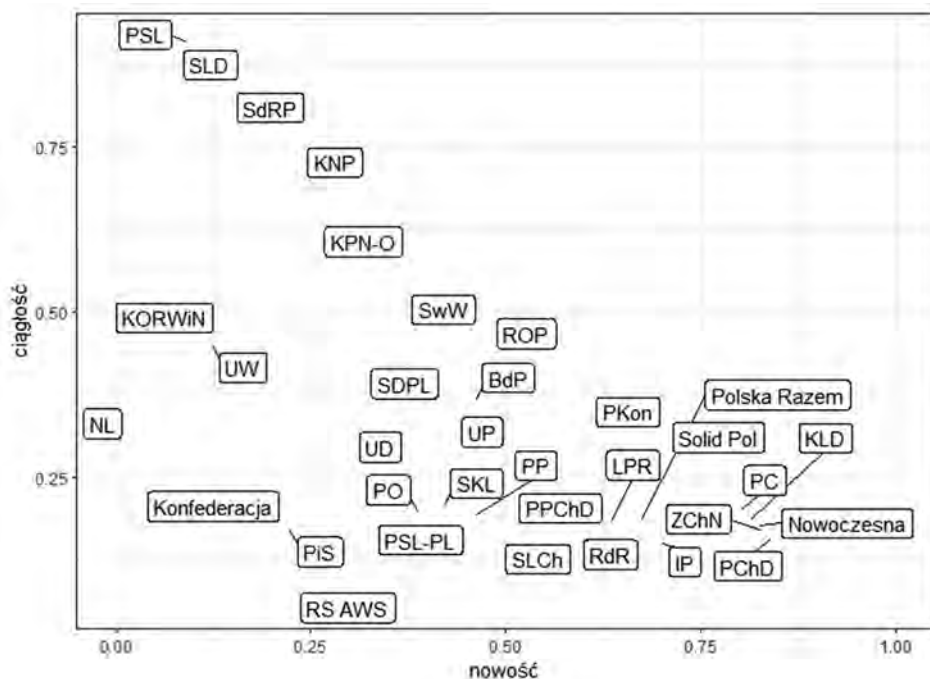
Źródło: opracowanie własne na podstawie *online expert survey* 2022.

Oprócz określenia, które partie są postrzegane przez ekspertów jako nowe oraz wykazujące ciągłość z poprzedniczkami, warto przyrzeć się również zagadnieniu związanemu z liczbą poprzedniczek. W przypadku 11 partii uznanych za całkowicie nowe nie można wskazać poprzedniczek, natomiast w 14 ugrupowaniach mamy do czynienia z jedną poprzedniczką. W 20 partiach eksperci wskazali co najmniej dwie

poprzedniczki, ugrupowania takie – zgodnie z tym, co zostało powiedziane na wstępie – uznajemy za amalgamacje; szczegółowo wygląda to tak: w dziewięciu partiach eksperci wskazali po dwie poprzedniczki, w pięciu partiach mamy do czynienia z amalgamacją trzech poprzedniczek, w trzech z amalgamacją czterech, w dwóch z amalgamacją sześciu. Jedno ugrupowanie – Ruch Społeczny AWS – stanowi amalgamację 12 istniejących wcześniej partii: PSL-Porozumienie Ludowe, Solidarni w Wyborach, Blok dla Polski, Ruch Stu, Ruch Odbudowy Polski, Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie, Porozumienie Centrum, Ruch dla Rzeczypospolitej, Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe, Partia Chrześcijańskich Demokratów oraz NSZZ „Solidarność”, przy czym ostatni podmiot wskazywany był zdecydowanie najczęściej. Bardzo dobrze ilustruje to wykres 2. Linia ciągła prowadzi do poprzedniczki wskazanej przez więcej niż 50% respondentów, linie kropkowane – do poprzedniczek wskazanych przez mniej niż 50% respondentów, ale więcej niż 10%, mniejsze ilości wskazań nie były uwzględniane.

Wykres 4 obrazuje dwuwymiarową przestrzeń ciągłość – nowość, gdzie zostały umieszczone partie, w przypadku których wskazano co najmniej jedną poprzedniczkę. Ciągłość na osi pionowej definiujemy jako iloczyn odwrotności efektywnej liczby poprzedniczek wskazanych przez przynajmniej 10% ekspertów oraz odsetka ekspertów uznających partię za nienową.

Wykres 4. Ciągłość a nowość partii politycznych według wyników ankiet

Źródło: opracowanie własne na podstawie *online expert survey* 2022.

Przypadki amalgamacji zostały umieszczone w lewym dolnym rogu wykresu. Do najbardziej wyraźnych należą: Konfederacja, będąca od początku ugrupowaniem o strukturze federacyjnej; Nowa Lewica i Unia Wolności, powstałe wskutek formalnych fuzji partii-poprzedniczek; PSL-Porozumienie Ludowe, które u swojej genezy było koalicją; czy wreszcie Ruch Społeczny AWS, będący inicjatywą na rzecz zjednoczenia rozbitych partii prawicowych należących do AWS, ale też np. Prawo i Sprawiedliwość, które formalnie nie powstało w okolicznościach wskazujących na amalgamację, ale rzeczywiście skupiło polityków z różnych ugrupowań prawicowych (oprócz Porozumienia Centrum także m.in. z Porozumienia Prawicy, PPChD oraz ROP, a więc ugrupowań wskazywanych przez naszych ekspertów). Z kolei najpełniejszą ciągłość respondentzi wskazywali przy partiach nurtu postkomunistycznego (PSL, SLD, SdRP), w przypadku każdej z tych partii mamy do czynienia z jedną poprzedniczką wskazywaną przez dużą liczbę ekspertów. W prawym dolnym rogu znalazły się partie postrzegane przez większość respondentów jako nowe, w przypadku których część respondentów (więcej niż 10%) wskazywała jednak ugrupowania, które – w ich opinii – można uznać za poprzedniczki.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone badania pokazały, że bogactwo podejść i definicji, z jakimi mamy do czynienia w literaturze poświęconej partiom nowym, nie pozostaje bez wpływu na rozumienie tego fenomenu przez ekspertów. Wylaniając grupę partii do badania, przyjęliśmy ich funkcjonalne rozumienie jako podmioty uczestniczące w wyborach, następnie za definicjami Tavits i Huga uznaliśmy, że partie nowe to takie, które po raz pierwszy biorą udział w wyborach pod nowymi szyldami (nazwa i / lub status prawny)⁴⁵, jednocześnie z powodu dużej liczby takich podmiotów wzięliśmy pod uwagę tylko partie relewantne wyłonione według dodatkowych kryteriów, które zostały wyżej przedstawione. Tak wyselekcjonowane, formalnie nowe ugrupowania zostały poddane ocenie ekspertów. Ogólnie istnieje duża zgoda odnośnie do uznawania jednych partii za nowe, a innych za kontynuacje ugrupowań istniejących wcześniej, jednocześnie jednak około jednej trzeciej (14 z 45) stanowią partie, co do których eksperci różnili się w ocenach. Ponad połowa uznała je za partie nowe, ale jednocześnie więcej niż 10% respondentów wskazywało na ciągłość z innymi partiami i to właśnie te przypadki świadczą o różnym rozumieniu nowości, dlatego warto się im bliżej przyjrzeć.

Wśród owych problematycznych ugrupowań, określanych skrótowo jako „znacząco nowe, częściowo kontynuacje”, znalazły się m.in. UP, SDPL, PPCHD, Nowoczesna, Solidarna Polska czy Porozumienie. Jeśli przyjmiemy szeroką definicję Harmela i Robertsona, którzy za nowe uważają partie powstałe jako kompletnie nowi aktorzy, ale także w wyniku zjednoczenia, podziału i reorganizacji⁴⁶, wszystkie wspomniane partie

⁴⁵ M. Tavits, *Party Systems in the Making...*; też, *Party System Change...*; S. Hug, *Altering Party Systems...*

⁴⁶ R. Harmel, J.D. Robertson, *Formation and Success...*

można uznać za nowe. Jednak wystarczy przyjąć definicję Sikka uznającego za nowe partie tylko te, w których nie ma liderów i działaczy pochodzących z innych partii⁴⁷, aby wszystkie wymienione ugrupowania uznać za kontynuatorki partii istniejących wcześniej, w każdej z nich można bowiem zidentyfikować grupę elit, które przyszły do niej z innej partii. Dalej, zgodnie z definicją Birch, na przykład za nowe uznamy zarówno SDPL, jak i PPChD jako partie pochodzące odpowiednio z rozłamu oraz ze zjednoczenia partii istniejących wcześniej, które przyjęły nowe nazwy⁴⁸. Jednak posługując się definicją Huga, Tavits czy Zonsa, którzy do nowych partii – obok ugrupowań tworzonych od podstaw – zaliczyli te powstałe z rozłamu, ale już nie ze zjednoczenia partii, za nową uznamy SDPL powstałą z rozłamu SLD, ale już nie PPChD, która powstała na bazie RdR, PC oraz PChD. Mniej lub bardziej świadome posługiwanie się przez ekspertów różnym rozumieniem nowości doprowadziło do pewnych różnic w kwalifikowaniu partii jako nowych lub stanowiących ciągłość z innymi. Istnieje oczywiście ryzyko błędnego zakwalifikowania partii przez ekspertów związane ze stanem ich wiedzy, zwłaszcza że pytano o partie istniejące w perspektywie czasowej około 30 lat, ale uznajemy, że jest ono minimalne, po pierwsze dlatego, że dostępna była opcja „nie pamiętam”, z której mogli w tym wypadku skorzystać, a po drugie bierzemy pod uwagę wskazania co najmniej 10% ekspertów, co dodatkowo minimalizuje ryzyko.

Pomimo tych trudności analizy przeprowadzone na podstawie *online expert survey* pozwoliły na potwierdzenie, że partie posiadające nowe nazwy i / lub status prawny (formalnie nowe) nie zawsze są rzeczywiście nowe, wręcz przeciwnie, według ekspertów trzy czwarte badanych partii wykazuje większą lub mniejszą ciągłość z ugrupowaniami istniejącymi wcześniej. Hipoteza pierwsza została więc potwierdzona. Uwzględnianie tych danych ma istotne konsekwencje dla analizy stabilności i instytucjonalizacji systemu partyjnego, może bowiem prowadzić do ich zwiększenia. Hipoteza druga została częściowo potwierdzona, podczas gdy eksperci wszystkie partie mieszczące się w nurcie postkomunistycznym uznali za kontynuację ugrupowań istniejących wcześniej w ramach tego nurtu, w przypadku partii postsolidarnościowych kontynuacja nie jest znacząco częstsza niż w przypadku pozostałych partii formalnie nowych. Sytuacja zmienia się, gdy weźmiemy pod uwagę partie „znacząco nowe, stanowiące częściową kontynuację” ugrupowań wcześniej istniejących. Trzecia hipoteza – dotycząca partii formalnie nowych spoza tych dwóch obozów – została potwierdzona. Na podstawie opinii ekspertów można stwierdzić, że częściej niż inne ugrupowania nie posiadają dających się zidentyfikować poprzedniczek, należy je więc uznać za rzeczywiście nowe.

Oprócz wspomnianego już problemu związanego z faktem, że eksperci mogli przyjmować różne rozumienie partii nowych, co prowadziło do rozbieżności w ocenie, warto zwrócić uwagę, że długość ankiety oraz fakt, że ocenie poddano partie funkcjonujące na polskiej scenie politycznej w długim okresie sprawiły ekspertom pewne trudności. Nie wszyscy respondenci odpowiedzieli na cały komplet pytań, czasem wybierając opcję „nie pamiętam” lub nie zaznaczając odpowiedzi, co należy uznać za pewien

⁴⁷ A. Sikk, *How Unstable?*...

⁴⁸ S. Birch, *Electoral Systems*...

mankament. Może to wynikać z faktu, że 46% ekspertów miała mniej niż 44 lata, dlatego mogli nie pamiętać partii z lat 90. Ponadto na podstawie przeprowadzonych *online expert survey* nie można stwierdzić, w jakich obszarach zachodzi ciągłość – kadrowym, programowym, strukturalnym itp., innymi słowy, czym kierowali się eksperci, uznając określone partie za kontynuację innych, dlatego analizowane w tym artykule wyniki należy traktować jako przyczynek do dalszych badań nad zagadnieniem nowości, kontynuacji i amalgamacji polskich partii politycznych. Badania takie powinny być prowadzone na podstawie danych dotyczących poszczególnych atrybutów partii – ich liderów, elit, aktywistów, kandydatów, parlamentarzystów, wyborców, manifestów programowych, prowadzonych polityk, struktur organizacyjnych. Przybliży nas to do trudnej odpowiedzi na pytanie, co decyduje o tym, że partia jest nowa.

Warto również kontynuować badania w zakresie wprowadzonej w artykule kategorii amalgamacji. Podczas analizy wyników ankietowych stało się oczywiste, że należy wyjść poza dychotomię partia nowa *versus* partia stara, rozumiana jako kontynuacja wcześniej istniejącej. Najlepszym przykładem jest RS AWS – partia, która nie ma jednej wyraźnie określonej poprzedniczki, ale jednocześnie nie jest wcale nowa. Na podstawie opinii ekspertów uznaliśmy ją za amalgamację 12 wcześniej istniejących ugrupowań. O ile udało się udowodnić, że dominujący wpływ na jej powstanie miała Solidarność, o tyle ustalenie, które atrybuty partii zostały odziedziczone po poszczególnych poprzedniczkach i w jakim zakresie, ciągle pozostaje bez odpowiedzi. Zbadanie tego wymaga nie tylko zgromadzenia odpowiednich danych, ale także zastosowania zaawansowanej metodologii.

BIBLIOGRAFIA

- Absorbing the Blow: Populist Parties and Their Impact on Parties and Party Systems*, red. S.B. Wolinetz, A. Zaslove, New York 2018.
- Barnea Sh., Rahat G., *'Out with the Old, in with "New": What Constitutes a New Party?*, „Party Politics” 2011, vol. 14, no. 3, s. 303-320, <https://doi.org/10.1177/1354068810369148>.
- Benoit K., Laver M., *Party Policy in Modern Democracies*, London 2006.
- Biezen I. van, Mair P., Poguntke Th., *Going, Going, ... Gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe*, „European Journal of Political Research” 2012, vol. 51, no. 1, s. 24-56, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2011.01995.x>.
- Birch S., *Electoral Systems and Political Transformation in Post-communist Europe*, Basingstoke 2003.
- Bolleyer N., *New Parties in Old Party Systems: Persistence and Decline in 17 Democracies*, Oxford 2013.
- Deutskens E., Ruyter K. de, Wetzels M., *An Assessment of Equivalence Between Online and Mail Surveys in Service Research*, „Journal of Service Research” 2006, vol. 8, no. 4, s. 346-355, <https://doi.org/10.1177/1094670506286323>.
- Emanuele V., Chiaramonte A., *A Growing Impact of New Parties: Myth or Reality? Party System Innovation in Western Europe after 1945*, „Party Politics” 2016, vol. 24, no. 5, s. 475-487, <https://doi.org/10.1177/1354068816678887>.

- Harmel R., Robertson J.D., *Formation and Success of New Parties: A Cross-National Analysis*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, no. 4, s. 501-523, <https://doi.org/10.1177/019251218500600>.
- Haughton T., Deegan-Krause K., *The New Party Challenge: Changing Cycles of Party Birth and Death in Central Europe and Beyond*, Oxford–New York 2020.
- Hazan R.Y., Rahat G., *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and Their Political Consequences*, Oxford 2010.
- Hino A., *New Challenger Parties in Western Europe: A Comparative Analysis*, London–New York 2012.
- Hloušek V., Kopeček L., Vodová P., *The Rise of Entrepreneurial Parties in European Politics*, London 2020.
- Hopkin J., Paolucci C., *The Business Firm Model of Party Organisation: Cases from Spain and Italy*, „European Journal of Political Research” 1999, vol. 35, no. 3, s. 307-339, <https://doi.org/10.1023/A:1006903925012>.
- Horowitz D.L., *Ethnic Identity*, [w:] *Ethnicity: Theory and Experience*, red. N. Glazer, D.P. Moynihan, Cambridge 1975, s. 111-140.
- Hug S., *Altering Party Systems: Strategic Behavior and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*, Michigan 2001.
- Jabłońska K., Sobieraj A., *Metodyka dobierania próby badawczej w naukach społecznych*, BiTP 2013, vol. 32, no. 4, s. 31-36, <https://doi.org/10.12845/bitp.32.4.2013.3>.
- Jolly S., Bakker R., Hooghe L., Marks G., Polk J., Rovny J., Steenbergen M., Vachudova M.A., *Chapel Hill Expert Survey Trend File, 1999-2019*, „Electoral Studies” 2022, vol. 75, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102420>.
- Kancik-Kołtun E., Smolik J., Michalczyk-Wlizio M., Wallner M., *New Political Parties in the Party System of Poland*, Berlin 2023.
- Kosowska-Gąstoł B., Sobolewska-Mysłik K., *How Can One Assess the Level of Party Newness, Continuity, and Change? Some Examples from Poland*, „East European Politics and Societies and Cultures” 2023, vol. 37, no. 3, s. 950-982, <https://doi.org/10.1177/08883254221132289>.
- Kosowska-Gąstoł B., Sobolewska-Mysłik K., *New Parties in the Polish Party System 2011-2018: The Palikot Movement, Kukiz'15 and the Modern Party of Ryszard Petru as Genuinely New Parties?*, „Central European Journal of Politics” 2019, vol. 5, no. 1, s. 6-29.
- Kosowska-Gąstoł B., Stolicki D., *New, Partly New or Still the Same? Party Elites in Poland Since the Collapse of Communism*, ECPR General Conference 2022, Innsbruck.
- Krouwel A., Lucardie P., *Waiting in the Wings: New Parties in the Netherlands*, „Acta Politica” 2008, vol. 43, s. 278-307, <https://doi.org/10.1057/ap.2008.9>.
- Lucardie P., *Prophets, Purifiers and Prolocutors: Towards a Theory on the Emergence of New Parties*, „Party Politics” 2000, vol. 6, no. 2, s. 175-185, <https://doi.org/10.1177/135406880006002003>.
- Mainwaring S., Gervasoni C., España-Najera A., *Extra- and Within-system Electoral Volatility*, „Party Politics” 2016, vol. 23, s. 623-635, <https://doi.org/10.1177/1354068815625229>.
- Marmola M., *Nowe partie w państwach Europy Środkowo-Wschodniej – w poszukiwaniu czynników sukcesu wyborczego*, [w:] *Polskie wybory 2014-2015. Kontekst krajowy i między-*

- narodowy – przebieg rywalizacji – konsekwencje polityczne*, t. 2, red. M. Kolczyński, Katowice 2017, s. 330-345.
- Marmola M., *Nowe partie w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Toruń 2020.
- Mazzoleni O., Voerman G., *Memberless Parties: Beyond the Business-firm Party Model?*, „Party Politics” 2017, vol. 23, no. 6, s. 783-792, <https://doi.org/10.1177/1354068815627398>.
- Müller-Rommel F., *The New Challengers: Greens and Right-Wing Populist Parties in Western Europe*, „European Review” 1998, vol. 6, no. 2, s. 191-202.
- Pennings P., Hazan R.Y., *Democratizing Candidate Selection: Causes and Consequences*, „Party Politics” 2001, vol. 7, no. 3, s. 267-275, <https://doi.org/10.1177/1354068801007003001>.
- Poguntke Th., Webb P.D., *The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford 2005.
- Porta D. della, Fernández J., Kouki H., Mosca L., *Movement Parties against Austerity*, Cambridge 2017.
- Powell E.N., Tucker J.A., *Revisiting Electoral Volatility in Post-communist Countries: New Data, New Results and New Approaches*, „British Journal of Political Science” 2014, vol. 44, no. 1, s. 123-147, <https://doi.org/10.1017/S0007123412000531>.
- Przywódcy polityczni w Polsce*, red. M. Hartliński, Olsztyn 2022.
- Rafałowski W., *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego*, Warszawa 2017.
- Rejestr Partii Politycznych*, [online] <https://bip.warszawa.so.gov.pl/rejestr-partii/1904/5/unia-europejskich-demokratow>.
- Resende M., *The Unintended Effects of Europe on Central and East European Party Systems: Poland and Beyond*, Tallinn 2009.
- Scarrow S.E., *Beyond Party Members: Changing Approaches to Partisan Mobilization*, Oxford 2015.
- Sikk A., *How Unstable? Volatility and the Genuinely New Parties in Eastern Europe*, „European Journal of Political Research” 2005, vol. 44, no. 3, s. 391-412, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00232.x>.
- Sikk A., Köker Ph., *Party People: Candidates and Party Evolution*, Oxford 2023.
- Smolik J., *New Political Parties: A Comparative Study of Czechia and Poland*, [w:] E. Kancik-Kołtun, J. Smolik, M. Michalczyk-Wliziło, M. Wallner, *New Political Parties in the Party System of Poland*, Berlin 2023, s. 9-60.
- Suszek A., *Wiosna jako przykład partii ad hoc*, [w:] *Kampania parlamentarna 2019 roku*, red. P. Borowiec, A. Tyszkiewicz, Kraków 2021, s. 81-100.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003.
- Taagepera R., Grofman B., *Effective Size and Number of Components*, „Sociological Methods & Research” 1981, vol. 10, no. 1, s. 63-81, <https://doi.org/10.1177/004912418101000104>.
- Tavits M., *Party System Change: Testing a Model of New Party Entry*, „Party Politics” 2006, vol. 12, no. 1, s. 99-119, <https://doi.org/10.1177/1354068806059346>.
- Tavits M., *Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, no. 1, s. 113-133, <https://doi.org/10.1017/S0007123408000069>.

Vries C.E. de, Hobolt S.B., *Political Entrepreneurs: The Rise of Challenger Parties in Europe*, Princeton–Oxford 2020.

Zons G., *The influence of Programmatic Diversity on the Formation of New Political Parties*, „Party Politics” 2015, vol. 21, no. 6, s. 919-929, <https://doi.org/10.1177/135406881350951>.

Beata KOSOWSKA-GĄSTOŁ – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracuje w Katedrze Współczesnych Systemów Politycznych i Partyjnych, kierowniczka grantów NCN poświęconych europejskim partiom politycznym jako organizacjom wielopoziomowym oraz nowości i ciągłości polskich partii politycznych, autorka i współautorka wielu pozycji z zakresu partii i systemów partyjnych oraz systemów politycznych, m.in. książek *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries* (2016), *Systemy polityczne*, t. 1: *Zagadnienia teoretyczne* (2019), *Systemy polityczne*, t. 2: *Ustroje państw współczesnych* (2020), a także artykułu *How Can One Assess the Level of Party Newness, Continuity and Change? Some Examples from Poland* w „East European Politics and Society” (2022).

Dariusz STOLICKI – adiunkt w Katedrze Współczesnych Systemów Politycznych i Partyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego zainteresowania badawcze obejmują m.in. matematyczne aspekty systemów wyborczych i zbiorowego podejmowania decyzji, amerykańskie prawo konstytucyjne, ustrojoznawstwo oraz zastosowania metod uczenia maszynowego w naukach politycznych. Kieruje grantami NCN poświęconymi matematycznym własnościom systemów wyborczych oraz algorytmicznemu pozycjonowaniu partii politycznych. Autor i współautor m.in. artykułów *Pot and Ladle: a Formula for Estimating the Distribution of Seats under the Jefferson–D’Hondt Method*, *Average Weights and Power in Weighted Voting Games* oraz *Nonparametric Detection of Gerrymandering in Multiparty Plurality Elections*, a także książek *Zasada podziału władz na szczeblu stanowym w USA* oraz *Skrzywione szranki. Na tropie gerrymanderingu w polskich wyborach do rad gmin*.